

การศึกษาแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง
จังหวัดชัยภูมิ

A Study of the Inheritance of Local Wisdom of Tha Hin Ngom Subdistrict, Mueang District, Chaiyaphum Province

ฐิติรดา เปรมปรี^{1*}

Thitirada Prampree^{1*}

Received: December 16, 2020; Revised: May 31, 2021; Accepted: May 31, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักปราชญ์ภูมิปัญญาจำนวน 27 คน และประชาชนในท้องถิ่นจำนวน 375 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปัจจัยที่ส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนาและความเชื่อ เทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีความเหมาะสมต่อการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิพบว่า ผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$) และด้านแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า ควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : แนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ปัจจัยส่งเสริม

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

¹ Faculty of Education Chaiyaphum Rajabhat University

* Corresponding Author E - mail Address: aon_2523@hotmail.com

Abstract

This research has 3 objectives: 1) to study factors promoting local wisdom inheritance of Tha Hin Lom Subdistrict, Muang District, Chaiyaphum Province; 2) to study the sufficiency towards conservation and inheritance of local wisdom of the local government organization. Tha Hin Ngom Subdistrict, Mueang District, Chaiyaphum Province and 3) to study the inheritance of local wisdom of Tha Hin Ngom Subdistrict, Mueang District, Chaiyaphum Province the sample group was local wisdom. Number of 27 persons and 375 local residents. Interview and questionnaire tools. The results of the research found that the factors promoting local wisdom inheritance had factors that promote the inheritance of local wisdom, including geography Natural resources Religion, beliefs, technology and economic aspects Which is suitable for the study of local wisdom Sufficiency towards the conservation and inheritance of local wisdom of the local government organization Tha Hin Ngom Subdistrict, Muang District, Chaiyaphum Province, found that the evaluation results were at a moderate level ($\bar{X} = 2.77$), and on the inheritance of local wisdom, it was found that there should be a policy to promote the establishment of a learning center of local wisdom to preserve and inherit local wisdom Sustainable.

Keywords: Inheritance of Local Wisdom; Local Wisdom; Factors Promoting

บทนำ

นโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) มุ่งน้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ประกอบกับกรอบทิศทางตามนโยบายของการพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0 กระทรวงวัฒนธรรมจัดทำกรอบทิศทางยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมมีเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ มีภาพลักษณ์ด้านความสัมพันธ์ที่ดีและได้รับการยอมรับในเวทีทางวัฒนธรรมระดับสากล ส่งเสริมสนับสนุนให้ประเทศไทยมีรายได้และความมั่งคั่งจากอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และบริการทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) จึงเป็นหน้าที่ของพลเมืองไทยทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ โดยเริ่มจากการสร้างองค์ความรู้ควบคู่การพัฒนาภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและช่วยสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ไม่ควรมองข้ามผู้มีความรู้ความสามารถของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เป็นตัวแทนถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษให้แก่คนในสังคม

ในปัจจุบันสภาพสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน อาทิ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ มีการประกอบอาชีพในสังคมอุตสาหกรรมเพื่อหารายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ภาพสะท้อนสังคม

เกษตรกรรมในสมัยก่อนที่ใช้วิถีชีวิตอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันได้เลื่อนหายไป แต่ละคนต่างแสวงหาผลประโยชน์สนองความต้องการขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม ละเลยต่อการยึดถือปฏิบัติและสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ฯลฯ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งสิ้น เราควรร่วมมือกันปลูกฝังการอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเริ่มจากภูมิปัญญาหรือชุมชนของคนให้เข้มแข็งก่อนเพื่อป้องกันผลร้ายที่ตามมาคือ การเสื่อมสูญทางวัฒนธรรมอย่างถาวร ซึ่งการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องใกล้ตัวของทุกคนในชุมชนที่ควรให้ความสำคัญและส่งเสริมให้มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกฝ่ายควรเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งหมายถึงการที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกันที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมความสนใจมีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมืองหรือการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจมิตชนไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมหรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน (เกียรติขจร, 2550) จึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น อาทิ นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประชาชนในท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและประสานความร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน จึงจะทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน และทำให้ทุกคนเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้้องค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่นควรมีนโยบายส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ศิลปและวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชัดเจน มีงบประมาณสนับสนุนและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

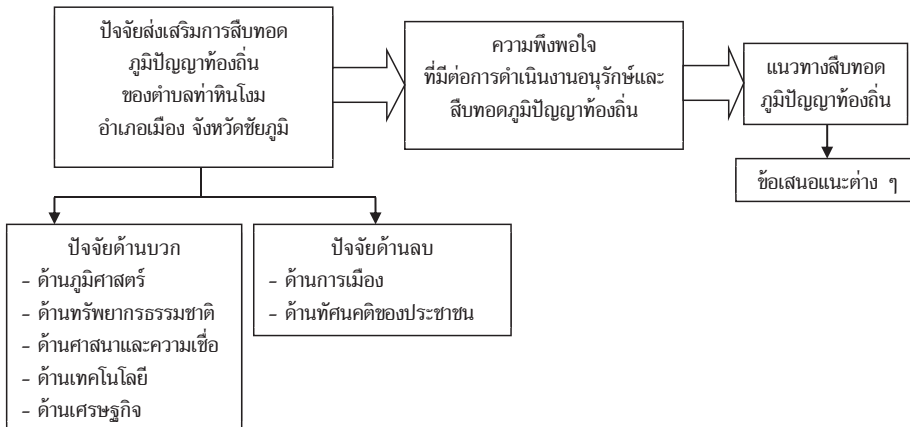
ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมุ่งรักษาสืบทอดวัฒนธรรมของชาติและความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างมั่นคง จึงจัดทำวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยเลือกขอบเขตการศึกษาในเขตพื้นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม ซึ่งมีนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาด้านอาชีพและการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน ด้วยความหลากหลายทางและเป็นแหล่งพื้นที่ที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การศึกษา ผลการวิจัยดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนในท้องถิ่นและผู้สนใจศึกษา และเป็นแนวทางส่งเสริมให้จัดตั้งศูนย์การจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อศึกษาแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้เป็นประชาชนในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลเป็นนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 27 คน โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยการกำหนดคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาด้านอาชีพและเศรษฐกิจในชุมชน ได้แก่ การทอผ้า อาหาร เครื่องจักสาน เกษตรกรรม พิธีกรรมและความเชื่อ แพทย์แผนโบราณ เป็นต้น

กลุ่มประชากรที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนประชากร 5,897 คน ผู้วิจัยเลือกใช้ประกอบการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สูตรคำนวณประมาณกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปสูตรของ Yamane, T. (Yamane, T., 1973) ระดับความเชื่อมั่น 95 % ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 375 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 20 - 70 ปี และเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลท่าหินโงม

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Selection Interview) ใช้ประกอบการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพให้กับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 27 คน คือ นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีบทบาท

ต่อการพัฒนาด้านอาชีพและเศรษฐกิจในชุมชน โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวน 5 ข้อ นำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ปรับแก้ไขเครื่องมือตามที่คุณเชี่ยวชาญแนะนำก่อนใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

2.2 แบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) เครื่องมือนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ประกอบการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณกับผู้ให้ข้อมูล ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 375 คน แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม นำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ปรับแก้ไขเครื่องมือตามที่คุณเชี่ยวชาญแนะนำก่อนใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยติดต่อประสานขอความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม เพื่อขออนุญาตลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่เขตตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

3.2 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 27 คน ได้จัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จำนวน 3 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2563 ดำเนินการประชุมย่อยเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบในชุมชนโดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามผู้ให้ข้อมูล

ครั้งที่ 2 วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 ดำเนินการประชุมย่อยเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามผู้ให้ข้อมูล

ครั้งที่ 3 วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2563 ดำเนินการประชุมย่อยเกี่ยวกับแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามผู้ให้ข้อมูล

3.3 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสอบถาม ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างที่ 2 ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 375 คน

3.4 การรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนตุลาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2563 โดยได้รับแบบสอบถามคืนจำนวน 375 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามของผู้ให้ข้อมูล เป็นนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 27 คน ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้การวิเคราะห์ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยการทบทวนข้อมูล (Review Triangulation) เพื่อตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านเวลา สถานที่และบุคคล พิจารณาว่าถ้าเก็บข้อมูลต่างเวลาต่างสถานที่และผู้ให้ข้อมูลต่างคนจะยังได้ข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 375 คน โดยใช้การหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพและการผสานข้อมูลเชิงปริมาณตามขั้นตอนโดยใช้เครื่องมือ 2 ประเภท สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าความถี่และค่าร้อยละข้อมูลทั่วไปของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

		n = 27 คน	
รายการ		ค่าความถี่	ค่าร้อยละ
1.	เพศ		
1.1	ชาย	20	74.07
1.2	หญิง	7	25.92
2.	อายุ		
2.1	น้อยกว่า 50 ปี	3	11.11
2.2	มากกว่า 51 ปี	24	88.88
3.	อาชีพ		
3.1	เกษตรกร	27	100
3.2	อื่น ๆ	0	0
4.	ประเภทองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น		
4.1	การทอผ้า	12	44.45
4.2	อาหาร	1	3.70
4.3	เครื่องจักสาน	1	3.70
4.4	เกษตรกรรม	2	7.41
4.5	พิธีกรรมและความเชื่อ	5	18.52
4.6	แพทย์แผนโบราณ	6	22.22

จากตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเพศชายมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 74.07 รองลงมาคือ เพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 25.92 นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 88.88 รองลงมาคือ อายุต่ำกว่า 51 ปี คิดเป็นร้อยละ 11.11 นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 100 การแบ่งประเภทองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามลำดับที่พบมากที่สุดคือ การทอผ้าคิดเป็นร้อยละ 44.45

รองลงมาคือ แพทย์แผนโบราณคิดเป็นร้อยละ 22.22 รองลงมาคือ พิธีกรรมและความเชื่อคิดเป็นร้อยละ 18.52 รองลงมาคือ เกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 7.41 ลำดับสุดท้ายคือ อาหารและเครื่องจักสานคิดเป็นร้อยละ 3.70

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม เป็นข้อสรุปจากการตอบคำถามจำนวน 2 ปัจจัย สามารถแบ่งปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม ออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านบวก ดังนี้

1) ด้านภูมิศาสตร์พบว่า ตำบลท่าหินโงมมีพื้นที่กว้างใหญ่มีเนื้อที่ 26,875 ไร่ แบ่งเป็น 11 หมู่บ้าน จำนวน 1,972 หลังคาเรือน มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการอาศัยตั้งถิ่นฐานและส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่มีพื้นที่ลาดชัน ประชาชนในแต่ละหมู่บ้านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมและหัตถกรรม

2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติเหมาะแก่การบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้สู่คนในชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมคือ มอหินขาว

3) ด้านศาสนาและความเชื่อ กล่าวว่าประชาชนในตำบลท่าหินโงมนับถือศาสนาพุทธ จึงมีประเพณีและพิธีกรรมตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาทิ วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา เป็นต้น คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันเป็นประจำในทุกปี นอกจากนี้ประชาชนในชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี เช่น ผีฟ้า ผีตาแฮก ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น

4) ด้านเทคโนโลยีพบว่าตำบลท่าหินโงมมีความพร้อมด้านเทคโนโลยี ได้แก่ เครื่องมือเกษตรกรรม เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต และการสื่อสารด้วยเสียงตามสายของหมู่บ้านเพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารได้อย่างทั่วถึง

5) ด้านเศรษฐกิจพบว่า ด้านเศรษฐกิจของตำบลท่าหินโงมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย ทำสวนยางพารา ทำสวนมะม่วง ทำสวนลำไย มีการเลี้ยงสัตว์ และทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งนับว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน

ด้านที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านลบ

1) ด้านการเมืองพบว่า สถานการณ์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม นโยบายของรัฐบาลในแต่ละสมัยมีความแตกต่างกัน แต่ยังมีมุมมองที่ฟันเฟืองและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นเดียวกับการปกครองในตำบลท่าหินโงมได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย มีการบริหารแบบผู้นำชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชน ภายใต้การบริหารงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม ซึ่งมีนโยบายพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นหากแต่ขาดการปฏิบัติและติดตามอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมและให้ความสำคัญจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน มีนโยบายให้ความสำคัญและส่งเสริมให้อนุรักษ์อยู่บ้าง แต่งบประมาณมีจำนวนจำกัดทำให้การพัฒนาได้เฉพาะกลุ่ม และการพัฒนาไม่มีความต่อเนื่องสามารถพัฒนาในระยะเวลานั้นเท่านั้น

2) ด้านทัศนคติของประชาชนพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นยังขาดความสนใจที่จะศึกษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดสวัสดิการในการดำรงชีพ เช่น เป็นผู้มียรายได้น้อย ไม่ได้รับการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อย

2. ข้อมูลทั่วไปและความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ นำเสนอในตารางที่ 2 และ 3 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าความถี่และค่าร้อยละข้อมูลทั่วไปของประชาชน

		n = 375	
รายการ		ค่าความถี่	ค่าร้อยละ
1.	เพศ		
1.1	ชาย	175	47
1.2	หญิง	200	53
2.	อายุ		
1.1	น้อยกว่า 50 ปี	250	67
1.2	มากกว่า 51 ปี	125	33
3.	อาชีพ		
3.1	เกษตรกร	308	82
3.2	อื่น ๆ	67	18

จากตารางที่ 2 พบว่าข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 53 รองลงมาเป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 47 ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุน้อยกว่า 50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67 รองลงมาก็คือ อายุมากกว่า 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 33 ด้านอาชีพประกอบอาชีพเกษตรกรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 82 และประกอบอาชีพอื่น ๆ น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 18

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

รายการ	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น	1.88	1.00	น้อย
2. การประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นและต่างจังหวัดรับรู้ข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.01	1.22	ปานกลาง
3. การให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	2.78	1.17	ปานกลาง
4. การให้งบประมาณส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.54	1.03	มาก
5. การยกย่องให้ความสำคัญแก่นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	2.80	1.44	ปานกลาง
6. การอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	2.83	1.31	ปานกลาง
7. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปเสริมสร้างรายได้แก่ชุมชน	2.66	1.11	ปานกลาง
8. การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญา	2.69	1.36	ปานกลาง

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ (ต่อ)

รายการ	\bar{X}	S.D.	ระดับ
9. การเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่สาธารณชนภายนอก	2.87	0.97	ปานกลาง
10. ประชาชนได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น	2.61	1.31	ปานกลาง
รวม	2.77	0.46	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 พบว่าความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$) ข้อที่ได้รับความเลื่อมมากที่สุดคือ การให้งบประมาณส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.54$) รองลงมาคือ การประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นและต่างจังหวัดรับรู้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.01$) การเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่สาธารณชนภายนอก ($\bar{X} = 2.87$) การอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.83$) การยกย่องให้มีความสำคัญแก่นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.80$) การให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.78$) การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญา ($\bar{X} = 2.69$) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปเสริมสร้างรายได้แก่ชุมชน ($\bar{X} = 2.66$) ประชาชนได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 2.61$) และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 1.88$)

3. แนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ได้แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้แบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านการศึกษาปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

ผลการวิจัยซึ่งใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าพบว่า นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนมากเป็นเพศชายมีอายุน้อยกว่า 50 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกรมีทักษะความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม การปลูกพืชสมุนไพรไทย การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ทัศนกรรมจักสานไม้ไผ่ เป็นต้น ส่วนนักปราชญ์ภูมิปัญญาเพศหญิง มีทักษะความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับแพทย์แผนโบราณ (การนวดแผนโบราณ) การทอผ้า การทอเสื่อ การทำอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น สาเหตุที่ได้ทำหน้าที่นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษและเกิดจากความสนใจของแต่ละบุคคลซึ่งทักษะความรู้ความชำนาญของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกัน

ตามพื้นฐานความรู้ความสามารถที่ได้รับการถ่ายทอดและความสนใจที่มีความแตกต่างกัน นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพศชายและเพศหญิงต่างมีส่วนช่วยพัฒนาและส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นไปประยุกต์เป็นอาชีพเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน กล่าวได้ว่าปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบล ท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้

1.1 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านบวก ดังนี้

1) ด้านภูมิศาสตร์พบว่า ตำบลท่าหินโงมมีพื้นที่กว้างใหญ่ประมาณ 26,875 ไร่ แบ่งเป็น 11 หมู่บ้าน จำนวน 1,972 ครัวเรือน มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการอาศัยตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเป็นที่ราบสูงมีภูเขาล้อมรอบการดำรงชีวิตของคนในแต่ละหมู่บ้านมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประการ เช่น ด้านเกษตรกรรมประชาชนในแต่ละหมู่บ้านมีความรู้ด้านการทำนาทำไร่ทำสวนและมีทรัพยากรดินทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชหลายชนิด เช่น สวนยางพารา สวนมะม่วง สวนลำไย ไร่มันสำปะหลัง ไร่สับปะรด เป็นต้น ด้านหัตถกรรมประชาชนในแต่ละหมู่บ้านใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลูกหมอนเลี้ยงไหมทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ด้านการจักสานเป็นการสานเครื่องใช้ต่าง ๆ จากไม้ไผ่ที่ทำได้จากป่าและที่ชาวบ้านปลูกไว้ ซึ่งนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้านได้จัดทำไว้ใช้ในครัวเรือน หากมีปริมาณมากเหลือใช้จะจัดจำหน่าย ด้านการประกอบอาหารใช้วัตถุดิบจากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เนื่องจากมีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ราบสูงมีภูเขาชาวบ้านจึงเข้าป่าเพื่อขุดหาหน่อไม้ นำมาแปรรูปถนอมอาหารทำเป็นหน่อไม้ส้ม หน่อไม้ซี้ด ทำไว้รับประทานในครัวเรือน และจัดจำหน่าย สภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนในตำบลท่าหินโงมใช้ชีวิตแบบพอเพียง นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้นำในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต สอดคล้องกับการวิจัยของนันทิน อินทนะพัฒน์ (นันทิน, 2563) พบว่าองค์ประกอบของสภาพภูมิศาสตร์มีส่วนช่วยจัดสรรทรัพยากรการท่องเที่ยวในด้านธรรมชาติและด้านศิลปวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านผู้นำชุมชนภาคีเครือข่ายและหน่วยงานภาครัฐส่งผลให้เกิดความพร้อมต่อการขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติเนื่องจากตั้งอยู่บนภูเขามีสวนป่าพื้นที่ลาดชันเหมาะแก่การทำไร่ทำสวนหลายชนิด อาทิ สวนยางพารา สวนมะม่วง สวนลำไย ไร่มันสำปะหลัง ไร่สับปะรด เป็นต้น และมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดชัยภูมิคือ มอหินขาว ได้มีหน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามาบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้สู่คนในตำบลท่าหินโงม มีความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนในชุมชนควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง สามารถติดต่อสื่อสารแนะนำนักท่องเที่ยว อีกทั้งสามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวตระหนักต่อการรักษาศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สอดคล้องกับการวิจัยของสุวิภา จำปาวัลย์ และธัญญา พรหมบุญมย์ (สุวิภา และธัญญา, 2558) ที่กล่าวว่า คนในชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่ความรู้และจูงใจนักท่องเที่ยว อีกทั้งการส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจ ความเป็นเจ้าของร่วมกับการให้ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับการวิจัยของวรพล วัฒนเหลืออรุณ, กริช สะอึ้งทอง และอัศวิน ไชยวุฒิ (วรพล และคณะ, 2562) พบว่าการรวบรวมกลุ่มคนที่มีศักยภาพในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนควรได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนช่วยกันจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน เอกลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีปัจจัยหลักในด้านเศรษฐกิจฐานสังคม

วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คนในท้องถิ่นควรมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวและประโยชน์ของการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ควรให้ความสำคัญกับการจัดการอย่างเป็นระบบ การต้อนรับและบริการที่ดีการจัดการสถานการณ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โดยชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุกด้าน

3) ด้านศาสนาและความเชื่อของประชาชนในตำบลท่าหินโงม ประชาชนนับถือศาสนาพุทธและประเพณีปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาอย่างเคร่งครัด มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีอยู่บ้าง เช่น ผีตาแฮก ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น ส่งผลให้คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันเป็นประเพณีที่สำคัญทางศาสนาเป็นประจำในทุกปี สอดคล้องกับการวิจัยของกานต์ทิศา สีหมากสุก และบุญรอด บุญเกิด (กานต์ทิศา และบุญรอด, 2559) ที่กล่าวว่า การประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ของคนในชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งและความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน

4) ด้านเทคโนโลยีพบว่า ตำบลท่าหินโงมมีความพร้อมด้านเทคโนโลยี ได้แก่ เครื่องมือเกษตรกรรม เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต และการสื่อสารด้วยเสียงตามสายของหมู่บ้านเพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารได้อย่างทั่วถึง ซึ่งวิถีชีวิตของคนในตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ เป็นสังคมแบบเกษตรกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้เครื่องกว่นสับปรดรถไถเดิน ส่วนใหญ่เป็นการทำเกษตรกรรมเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและมีไว้จัดจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับการวิจัยของคลฤดี จันทรแก้ว และวิรินดา สุทธิพรหม (คลฤดี และวิรินดา, 2559) ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้อองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมเกิดจากการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น การแก้ปัญหาจากการผลิต การผสมผสานการเกษตรและเทคโนโลยี การแก้ปัญหาจากการทำการตลาด และการปรับตัวในการใช้เทคโนโลยี เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจชุมชนประชาชนควรนำเทคโนโลยีไปประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรกรรมได้

5) ด้านเศรษฐกิจพบว่าด้านเศรษฐกิจของตำบลท่าหินโงม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และทอผ้า ซึ่งนับว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน แต่ปัจจุบันประชาชนบางส่วนย้ายภูมิลำเนาไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อหารายได้ให้แก่ครอบครัว ทำให้วิถีการดำรงชีวิตด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเปลี่ยนไปจากเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือน ต้องพัฒนาและแปรรูปเกษตรกรรม ทดถกรรมต่าง ๆ ให้เป็นธุรกิจสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว เช่น ผลิตเป็นสินค้าของดีประจำท้องถิ่น ได้แก่ สับปรดกวน หน่อไม้ซึ้ง มันสำปะตง ซึ่ง เป็นสินค้าที่เป็นผลิตผลตามฤดูกาล การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหน่วยงานของรัฐและเอกชนควรให้ความสำคัญและส่งเสริมการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน และควรส่งเสริมให้มีการผลิตผลิตภัณฑ์ให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด ต้องมีหน่วยงานที่ให้ความรู้และการดูแลพัฒนาอย่างจริงจังเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและภูมิปัญญาท้องถิ่นจะคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุกัญญา ดวงอุปมา, ปารีณา แอนเดอร์สัน และเพ็ญสิริ สุวรรกิจ (สุกัญญา และคณะ, 2562) พบว่าแนวทางการจัดการท่องเที่ยวควรมีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนามีการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและที่สำคัญควรพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ให้นำสนใจเป็นการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ทำให้ทราบว่าคุณค่าของสินค้าประจำท้องถิ่นที่น่าสนใจ ควรมีการจัดตั้งสโมสรหรือร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

1.2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านลบ ได้แก่

1) ด้านการเมืองพบว่าสถานการณ์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของคนในสังคม นโยบายของรัฐบาลในแต่ละสมัยมีความแตกต่างกัน แต่ยังคงมีพื้นที่ฟูและพัฒนากฎมปัญญาท้องถิ่น เช่นเดียวกับการปกครองในตำบลท่าหินโงมได้แบ่งเขต การปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยมีการบริหารแบบผู้นำชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชน ภายใต้การบริหารงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม ซึ่งมีนโยบาย พัฒนาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับงบประมาณสนับสนุนในการพัฒนา

2) ด้านทัศนคติของประชาชนที่มีต่อปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของตำบลท่าหินโงม พบว่าปัญหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากหลายสาเหตุ ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่นขาดความสนใจศึกษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการส่งเสริมและให้ความสำคัญ จากหน่วยงานของรัฐและเอกชน และปัญหาที่สำคัญคือ นักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดสวัสดิการ ในการดำรงชีพ เช่น เป็นผู้มียรายได้น้อยไม่ได้รับการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อย จึงทำให้เกิดทัศนคติในด้านลบ เนื่องจากไม่เข้าใจถึงเหตุผลอันแท้จริงของการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีประโยชน์ต่อชุมชน ได้อย่างไร ทางที่ดีควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและ ร่วมมือกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเริ่มจากการสร้างเครือข่ายในท้องถิ่นกับองค์การบริหาร ส่วนตำบล โรงเรียน มหาวิทยาลัย เมื่อทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมได้แสดงบทบาทจะทำให้เกิดความรัก ความหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับการวิจัยของทองใบ สิงสีทา (ทองใบ, 2553) ที่กล่าวว่า ปัญหาดังกล่าวนี้นี้ต้องร่วมกันแก้ไขโดยร่วมกันสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนให้เกิดความรัก ความหวงแหนและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีความเห็นว่าควรปลูกฝังตั้งแต่กลุ่มผู้นำชุมชน และเยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งมีความรู้ความสามารถประสบการณ์แตกต่างกันนับเป็นการปฏิรูปการศึกษา ที่เกิดขึ้นจริงกับคนในชุมชนทุกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นจะได้รับการส่งเสริมและสืบทอดได้อย่างยั่งยืน เมื่อผู้นำชุมชนมีศักยภาพเป็นแบบอย่างที่ดีส่งผลต่อทัศนคติด้านบวกเกิดการยอมรับและประพฤติตามแบบอย่าง

2. การศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ พบว่ามีความพึงพอใจในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$) ข้อที่ได้รับความพึงพอใจมากที่สุดคือ การให้งบประมาณ ส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.54$) รองลงมาคือ การประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นและ ต่างจังหวัดรับรู้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 3.01$) สอดคล้องกับการวิจัยของชัชพล ทรงสุนทร และ วงศ์พิทักษ์ ศิริวงศ์ (ชัชพล และวงศ์พิทักษ์, 2560) ที่กล่าวว่าการประชาสัมพันธ์ที่ดีควรมีความทันสมัย ติดต่อดีรวดเร็วและเข้าถึงเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร เช่น การสร้างเว็บไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอนุรักษ์และ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 1.88$) ที่ได้ผลการศึกษาเช่นนี้เป็นเพราะประชาชนในท้องถิ่นต่างมีมุมมอง และการให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ด้วยทัศนคติที่แตกต่างกันออกไป แต่ทัศนคติของประชาชน

ส่วนใหญ่ต่างให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยต้องการให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับท้องถิ่น สอดคล้องกับการวิจัยของศรีประไพ อุดมละมุล, ชูลทิกรณ์ มาโซ, เวคิน วุฒิมวงศ์, สุพัตรา รุ่งรัตน์, จริญญา วงศ์กำแหง และชอพิยะห์ แซลี (ศรีประไพ และคณะ, 2560) ที่กล่าวว่าแนวทางการส่งเสริมการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วย การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับสภาพภูมิทัศน์ การปรับปรุงสาธารณูปโภคและการให้งบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ควรตระหนักและให้ความสำคัญเปิดโอกาสให้ทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ การส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการท่องเที่ยว นวัตกรรมในชุมชน และควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนานักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยส่งเสริมสวัสดิการพัฒนาคูณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น อาทิ เบี้ยเลี้ยง โฉ่ประกาศเกียรติคุณ เกียรติบัตร ทำเนียบนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การขึ้นทะเบียนนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. แนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 27 คน ได้แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ควรมีนโยบายส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้ทุกหน่วยงานได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ มีการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในชุมชน กับนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนในท้องถิ่น มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่น เมื่อทุกฝ่ายได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นจะทำให้เกิดการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็งและมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนและสามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น สอดคล้องกับจรูญดา จันทร์แจ่ม, อภิชาติ ไจอารีย์ และวีรฉัตร สุปัญญา (จรูญดา และคณะ, 2557) ที่กล่าวว่าส่งเสริมการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ควรเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความพร้อมในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีการสร้างเครือข่ายนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเครือข่ายเยาวชนภายในชุมชน อาทิ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางองค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน และมหาวิทยาลัยร่วมกันจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา เมื่อทุกฝ่ายร่วมมือกันจะเกิดแรงผลักดันให้มึนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นรุ่นใหม่ในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้จากการศึกษาวิจัยพบว่า เมื่อนโยบายการเมืองของประเทศเปลี่ยนแปลงย่อมกระทบต่อองค์กรอื่น ๆ ตามมาส่งผลให้การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการพัฒนาไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งมีปัญหาทัศนคติด้านลบของประชาชนในท้องถิ่นที่เกิดจากประชาชนในท้องถิ่นขาดความสนใจศึกษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการส่งเสริมและให้ความสำคัญจากหน่วยงาน

ของรัฐและเอกชน และนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาดสวัสดิการในการดำรงชีพ ซึ่งเป็นปัญหาที่ควรเร่งแก้ไขโดยองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ควรมีนโยบายและแผนงานสนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ประชาชนในท้องถิ่นต่างได้รับผลประโยชน์กันอย่างทั่วถึง คำนึงถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมมือกันสร้างเครือข่ายพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนในท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาวิจัยเรื่องประชาชนกับการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง

บทสรุป

ปัจจัยส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นจุดแข็งของตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ กล่าวคือ ตำบลท่าหินโงมมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการอาศัยตั้งถิ่นฐานและส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ด้านศาสนานับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อเรื่องผี ด้านเทคโนโลยีมีการนำเทคโนโลยีไปประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรกรรม และด้านเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ ได้รับประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ได้รับประโยชน์จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชน เป็นต้น ส่วนปัจจัยด้านลบที่ส่งผลกระทบต่อส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ด้านการเมืองและด้านทัศนคติ อันเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดการสื่อสารทำความเข้าใจกับคนในชุมชนให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดและการคำนึงถึงประโยชน์ของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น จากปัญหาดังกล่าวองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม ควรมีนโยบายส่งเสริมการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ตระหนักและให้ความสำคัญเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

จากการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการดำเนินงานอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลท่าหินโงม อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ สรุปได้ว่า การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งควรมีนโยบายส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างพอเพียงมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยเริ่มจากนักปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบเน้นการฝึกปฏิบัติจริงที่มีทั้งการบรรยายและสาธิตวิธีการทำอย่างละเอียดให้แก่กลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งกลุ่มผู้นำชุมชนนี้จะเป็นผู้นำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่นักเรียนหรือเยาวชนในชุมชนเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนได้อย่างเหมาะสมและเกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วม

References

- กานต์ทิศา สีหมากสุก และบุญรอด บุญเกิด. (2559). วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ: กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 24, ฉบับที่ 44, หน้า 83-102
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน
- จรรย์ดา จันท์แจ่ม, อภิชาติ ไจอารีย์ และวีรฉัตร สุปัญญา. (2557). แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าจกสู่เยาวชนของชุมชนไท-ยวน ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. วารสารวิชาการ **Veridian E-Journal**. ปีที่ 7, ฉบับที่ 3, หน้า 159-174
- ชัชพล ทรงสุนทร และวงศ์พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2560). การสร้างและการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมสู่การเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวของชาวมอญ เกาะเกร็ด จังหวัดนครปฐม. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. ปีที่ 11, ฉบับที่ 1, หน้า 224-239
- คลฤดี จันท์แก้ว และวีรินดา สุทธิพรหม. (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้อรรถความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. ปีที่ 4, ฉบับที่ 2, หน้า 188-199
- ทองใบ ลิงลีทา. (2553). การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านรางแวง หมู่ที่ 9 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒน. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- นัชชนลิน อินทนุพัฒน์. (2563). ศักยภาพชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนอ่างเก็บน้ำลำพอก จังหวัดสุรินทร์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ปีที่ 39, ฉบับที่ 2, หน้า 61-73
- วรพล วัฒนเหลืออรุณ, กริช สะอึ้งทอง และอัศวิน ไชยวุฒิ. (2562). การศึกษาเอกลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่. ปีที่ 20, ฉบับที่ 2, หน้า 53-68
- ศรีประไพ อุดมละมุล, ชูลพีภอร์ มาโซ, เวคิน วุฒิวงศ์, สุปัตรา รุ่งรัตน์, จริยา วงศ์กำแหง และชอพิยะห์ แซลี. (2560). การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโบราณสถาน: กรณีศึกษาโบราณสถานบ้านจาและตำบลยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. ปีที่ 12, ฉบับที่ Suppl. ฉบับพิเศษเดือนกุมภาพันธ์, หน้า 56-72
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). เข้าถึงเมื่อ (20 มกราคม 2564). เข้าถึงได้จาก (https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422)
- สุกัญญา ดวงอุปมา, ปารีณา แอนเดอร์สัน และเพ็ญลิริ ภูวรกิจ. (2562). การศึกษาแนวทางการจัดการและรูปแบบการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม. ปีที่ 9, ฉบับที่ 3, หน้า 10-18

- สุวิภา จำปาวัลย์ และธัญญา พรหมบุรณย์. (2558). แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนมีส่วนร่วมเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในตำบลบ้านเรื่อน อำเภอบ้านคา จังหวัดลำพูน. วารสารการพัฒนารัฐบาลและคุณภาพชีวิต. ปีที่ 3, ฉบับที่ 1, หน้า 5-16
- Yamane, T. (1973). **Statistics: An Introductory Analysis**. 3rd ed. New York: Harper and Row Publications